

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(38), с. 110—115

З підвищенням значущості інформації інтелектуальна власність стала стверджуватися як один з найважливіших інтелектуальних ресурсів господарської діяльності суспільства. Завдяки бурхливому розвитку наукової, технічної і художньої творчості, інтернаціоналізації господарських зв'язків, інтелектуальна власність стала таким самим об'єктом права власності, як і засоби виробництва.

До проблем інтелектуальної власності зверталися здебільшого фахівці з цивільного права, такі як: О. А. Підпригора, О. О. Підпригора, О. М. Мельник, С. М. Клейменова, І. Р. Калаур, В. Г. Олюха, О. С. Кравченко, О. М. Пастухов та ін. Представники науки адміністративного права і процесу також вивчали проблеми інтелектуальної власності, наприклад Г. В. Корчевний та Н. П. Дригаль. Проблемам правового регулювання господарсько-договірних відносин в Україні присвячена праця О. А. Беяневича “Господарський договір та способи його укладання”. Проте, навчальна література з господарського права, в основному, не містить жодної інформації щодо інтелектуальної власності, наприклад, — це підручники з “Господарського права” О. М. Віника, В. С. Щербини та Л. А. Жука. До того ж, автори наукової та навчальної літератури з інтелектуальної власності здебільшого є представниками науки цивільного права. Тому помітних зрушень у вдосконаленні господарсько-правового регулювання інтелектуальної діяльності в Україні немає. Таким чином, проблема, що розглядається, є актуальною та потребує детального дослідження, особливо нині в період зміни системи адміністративно-правового управління на принципово новий вид державного впливу на господарську діяльність.

На сьогодні в науковій літературі містяться розходження в юридичній оцінці правомочностей “права власності”, “виключних прав”, “права інтелектуальної власності”. Висловлюються думки про те, зазначає авторський колектив навчального посібника “Право інтелектуальної власності” [1, 15], що право інтелектуальної власності — це умовна назва, оскільки це не право власності, а лише виключне право на використання результату творчої діяльності. З таким твердженням важко погодитися. По-перше, таким визначенням права автора насправді дуже звужені. Навіть Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції в СРСР 1973 р. визнавало за винахідниками право на розпоряджання (п. 23 Положення). Відповідно до наведеної точки зору винахідник (чи будь-який інший автор) такого права на розпоряджання не має.

Ст. 419. Цивільного Кодексу України [2] визначає співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. А саме, право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт інтелектуальної власності. Ці положення знайшли відо-

браження лише у цивільному законодавстві. Тому, вважаємо за доцільне порівняти право інтелектуальної власності і право власності з позиції господарського права.

Право інтелектуальної власності — це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають з приводу створення, оформлення, використання й охорони результатів інтелектуальної діяльності. Право власності — це право суб'єкта на володіння, користування і розпорядження належним йому майном. Зміст права інтелектуальної власності залежить від об'єкта власності. Особливість об'єкта інтелектуальної власності полягає в тому, що він має здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи від імені власника цього результату. Крім того, володіння може бути володінням фактичного володільця чи власника і похідне володіння, що здійснюється третіми особами від імені власника.

Результати технічної творчості перебувають у виключному володінні їх творців до їх кваліфікації відповідним державним органом в Україні. Після кваліфікації пропозиції як результату інтелектуальної діяльності складається патентний опис цього результату, який стає загальнодоступним. Описом може володіти будь-яка особа — це також буде похідне володіння сутністю технічного рішення. При цьому володіти рішенням можна, а використовувати — лише з дозволу автора чи його правонаступників.

Проте і серед технічних рішень є такі, якими володіє виключно сам його автор, наприклад секрети виробництва (ноу-хау). Вони являють собою знання та досвід науково-технічного, господарського, виробничого, організаційного, фінансового та іншого характеру, що, як правило, не є загальновідомими і придатними для використання у будь-якій сфері діяльності. Згідно зі ст. 505 Цивільного Кодексу України [2] комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона нале-

жить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які, відповідно до закону, не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Ноу-хау не є загальновідомим, зазначає О. А. Чобіт, якщо зміст його не розкритий для невизначеного кола осіб настільки, що існує можливість його самостійного використання [3, 14–15]. Тобто володільцем ноу-хау є завжди сам автор, який може передавати його третім особам і тоді вони здійснюють володіння від імені автора.

Творами науки, літератури і мистецтва до їх оприлюднення володіння здійснюється авторами. Після опублікування твору чи оприлюднення право володіння на копії переходить до невизначеного кола інших осіб, проте — це володіння похідне. Воно виникає внаслідок видачі дозволу автором чи його правонаступником на опублікування чи інше доведення твору до широкого загалу. Ст. 3 Закону України “Про авторське право і суміжні права” [4] закріплює перелік видів виконавської діяльності. Крім того, у декларації ВОІВ [5] вживається термін “володіння авторським правом”. У ній стверджується, що володільцем авторського права на твір, принаймні з початку його створення, є його творець, тобто автор твору.

Таким чином, результати інтелектуальної діяльності можуть знаходитися у фактичному володінні їх творців. Вони зберігають за собою володіння навіть тоді, коли його результат переходить до третіх осіб.

Право користування об'єктами права інтелектуальної власності полягає в тому, що суб'єкт цього права має законну підставу вилучати із належного йому результату інтелектуальної діяльності всі корисні якості. Отже, право користування належить власнику цього об'єкта чи його правонаступникам.

Використання винаходу та інших результатів технічної творчої діяльності здійсню-

ється, зазвичай, шляхом упровадження їх у виробничу діяльність. Внаслідок такого впровадження, з одного боку, ефективність діяльності господарюючого суб'єкта зростає, а з другого, воно приносить прибуток власнику зазначеного результату. Тобто результати технічної творчості можуть використовувати або самі їх автори, або спадкоємці, або ж за ліцензією автора інші особи. Крім того, автор твору чи його правонаступники можуть також видавати дозвіл — ліцензію на використання зазначених творів іншими особами шляхом випуску в світ, розмноження.

Способи використання об'єктів інтелектуальної власності залежать від характеру об'єкта та доцільності. Так, згідно зі ст. 15 Закону України “Про авторське право і суміжні права” [4] автору або іншій особі, яка має авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Закон України “Про авторське право і суміжні права” передбачає широке коло об'єктів літературної і художньої творчості, зумовлює різноманітність способів їх використання, а отже й широкий перелік способів, якими можна використати результати авторського права. Істотне значення для визначення способу використання об'єкта інтелектуальної діяльності є доцільність його використання та ефективність. Адже ряд результатів технічної творчості не застосовується через недоцільність використання у господарській діяльності.

Використання результатів інтелектуальної діяльності здійснюється, як правило, на платній основі. Користувач має сплатити власнику результату певну винагороду. Ця особливість належить не лише до права інтелектуальної власності. Адже об'єкти звичайного права власності за загальним правилом передаються іншим особам у користування за плату. Особливість використання результатів інтелектуальної діяльності, яка не властива об'єктам звичайного права власності, полягає в тому, що результат творчості може бути використаний лише за дозволом його творця чи правонаступника. Хоча чинне законодавство і передбачає ряд випадків, коли

використовувати результат інтелектуальної діяльності можна без дозволу його власника (вільне використання), а також допускає примусове ліцензування об'єктів інтелектуальної діяльності.

Таким чином, право використання результату інтелектуальної діяльності є найширшою правомочністю суб'єкта права власності загалом і суб'єкта права інтелектуальної власності зокрема. На нашу думку, правомочність суб'єкта власності, як право використання об'єкта на свій розсуд, нічим не відрізняється від правомочності суб'єкта права інтелектуальної власності. Через використання власник об'єкта інтелектуальної власності одержує очікувані ним плату, прибуток тощо. Правомочності володіння і користування часто передаються власником іншим особам, які здійснюють зазначені правомочності від імені власника.

Право розпорядження — це правомочність, яка, на нашу думку, властива праву інтелектуальної власності. Правом розпорядження в суб'єктивному розумінні є закріплена в нормах права можливість визначити юридичну чи фактичну частку майна. Право розпорядження суб'єкта права інтелектуальної власності полягає в тому, що він визначає правову частку результату своєї творчості.

Право розпорядження реалізується шляхом припинення або обмеження належного власнику права власності, яке він може передати. А саме, своє право власності на майно, у тому числі і на об'єкти інтелектуальної власності, власник може продати, подарувати іншим особам. Крім того, відповідно до ст. 401–405 ЦК України [2] діяльність власника може бути обмежено або припинено, або власника можуть зобов'язати допустити обмежене користування його майном іншими особами. Але це припинення чи обмеження примусове, воно може бути вчинене і самим власником. Власник може сам встановити сервітут на користь іншої особи, чим обмежує своє право власності. Наприклад, ст. 30 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [6] закріплює примусове відчуження прав на винахід (корисну

модель). Право розпорядження майном власник може також передавати іншим особам. Проте, право розпорядження за загальним правилом здійснює особисто власник, хоча чинне законодавство передбачає винятки, коли розпорядження майном здійснюють інші особи, які стосуються також і права інтелектуальної власності.

Власник результатів інтелектуальної власності також може вчиняти будь-які правочини, спрямовані на розпорядження об'єктом права власності. Так, відповідно до ст. 28 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [6] власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником.

Крім того, ст. 16 Закону України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” [7] встановлює, що свідоцтво надає його власнику право використовувати знак та інші права, визначені цим Законом. Ст. 15 Закону України “Про авторське право і суміжні права” [4] передбачає, що володілець виключного права може ним розпорядитися на свій розсуд. Проведений аналіз законодавчих актів про інтелектуальну власність свідчить, що вони містять норми, за якими патентовласники наділені такою правомочністю, як право розпорядження.

Отже, суб'єкту права інтелектуальної власності, як і будь-якому власнику, надається право вчиняти будь-які правові угоди на відчуження належного йому результату. Суб'єкт права інтелектуальної власності користується такою самою правомочністю розпоряджатися об'єктом інтелектуальної власності, як і будь-який інший суб'єкт права власності.

Таким чином, у змісті правомочностей володіння, користування, розпорядження суб'єкта права власності і суб'єкта права інтелектуальної власності принципової різниці немає. Суб'єктивне право інтелектуальної власності — це право суб'єкта на володіння, користування і розпорядження належним йому результатом інтелектуальної діяльності. Тому в законодавстві України про

інтелектуальну власність доцільно закріпити право власності не лише на об'єкти науково-технічної творчості, а й на решту результатів інтелектуальної діяльності, адже така розбіжність неприпустима.

Проте, між цими двома видами права власності існує чимало істотних відмінностей, зазначає авторський колектив навчального посібника “Право інтелектуальної власності” [1, 13–14]. Право власності, як правило, не обмежене будь-яким строком, а право інтелектуальної власності встановлюється лише на певний строк. На окремі об'єкти (винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо) правова охорона встановлюється лише після кваліфікації пропозиції як винаходу чи іншого об'єкта та його державної реєстрації, а встановлення звичайного права власності на матеріальний об'єкт спеціальної кваліфікації не потребує. Найістотніша відмінність між зазначеними правами власності полягає в тому, що звичайне право власності встановлюється на матеріальні об'єкти — предмети навколишнього середовища. Об'єктами права інтелектуальної власності можуть бути лише нематеріальні об'єкти — речі, які в римському приватному праві називались безтілесними. Зазначені об'єкти можуть стати інтелектуальною власністю лише за умови, якщо вони здатні матеріалізуватись, втілитись у матеріальних носіях. Істотною відмінністю права інтелектуальної власності від звичайного права власності є здатність об'єкта інтелектуальної власності до тиражування, чого не можна сказати про матеріальні об'єкти власності.

Інтелектуальна власність потребує спеціального регулювання враховуючи її нематеріальний характер. Як правильно зазначається у навчальному посібнику “Інтелектуальна власність” [8, 9–10], інтелектуальна власність має свою істотну специфіку, що полягає в нематеріальній природі об'єктів права інтелектуальної власності, творчому характері праці щодо їх створення, тобто це інститут власності на нематеріальні блага його суб'єктів. І тут не зовсім застосовна класична тріада правомочностей власника, що

здійснює звичайні майнові права, оскільки, відчужуючи, наприклад, об'єкт своєї інтелектуальної власності, його творець не позбавляється тим самим усяких прав на нього, а набувач не одержує можливості за своїм розсудом змінювати цей об'єкт і взагалі вважати його винятково своїм. Тим більше, що у власність інших осіб переходять, як правило, не об'єкти права інтелектуальної власності, а матеріальні носії науково-технічних ідей і художніх образів (конкретні картини, видання, технічна документація).

Права авторів, винахідників та інших мають бути визнані правами *sui generis*, зазначає О. П. Сергєєв [9, 13–14], тобто правами особливого роду, які перебувають поза класичним поділом цивільних прав на речові, зобов'язальні та особисті. Так, один із творців цієї теорії, бельгійський юрист Пікард, писав, що права на винахід, промисловий зразок, товарний знак, фірмове найменування та інше становлять особливу інтелектуальну власність і право на неї істотно відрізняється від права власності на речі.

Справді, існує поняття безстроковості дії особистих немайнових прав, тобто права творця результату інтелектуальної діяльності на авторство, ім'я та інше, проте не є безстроковим право на обнародування і право на відкликання. Право власності, по суті, є безстроковим і не залежить від територіальних обмежень. Права творців з моменту створення результатів інтелектуальної діяльності не залежать від обмежень у часі та просторі. Проте лише майнові права є обігоздатними, а особисті немайнові — ні. Тож вони не можуть охоплюватися терміном “власність”. Це радше належність, що відображає якісну характеристику особи, професійну чи фахову кваліфікацію та ін.

Право інтелектуальної власності, зазначає авторський колектив навчального посібника “Право інтелектуальної власності” [1, 14], — це право володіння, користування і розпоряджання результатом інтелектуальної діяльності на свій розсуд. Противники цього поняття зазвичай вважають, що неправильно ототожнювати правовий ре-

жим матеріальних речей і нематеріальних об'єктів, яким, по суті, є результати інтелектуальної діяльності.

Таким чином, заслуговує на підтримку точка зору науковців, які наполягають на подвійній природі права інтелектуальної власності. Адже на практиці правовий режим інтелектуальної власності відрізняється від правового режиму, який розповсюджується, наприклад, на нерухоме майно. З одного боку, творцю результату інтелектуальної діяльності належить право на його використання, яке носить виключний характер і, в принципі, може вільно передаватися іншим особам. Це право належить до майнових прав і за рядом ознак справді подібне до права власності. З другого боку, творець має сукупність особистих немайнових прав, які не можуть відчужуватися. Майнові та особисті права між собою взаємопов'язані та створюють сукупність прав інтелектуальної власності.

Література

1. *Право інтелектуальної власності України*: Навч. посіб. для студ. юрид. вузів і факультетів ун-тів / За заг. ред. О. А. Підпригорі. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 331 с.
2. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // ВВР України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.*
3. Чобіт О. А. Ноу-хау та договір на його передачу. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 1994. — 18 с.
4. Закон України “Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII // ВВР України. — 1994. — № 13. — Ст. 64.
5. *Всесвітня декларація з інтелектуальної власності // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2002. — № 4. — С. 14—18.*
6. Закон України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” від 15 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1994. — № 7. — Ст. 32.
7. Закон України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” від 15 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1994. — № 7. — Ст. 26.
8. *Інтелектуальна власність*: Навч. посіб. для студ. усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання. У 2-х ч. Ч. 1 / За заг. ред. В. Б. Юскаєва. — Суми: Вид-во СумДУ, 2009. — 158 с.
9. Сергєєв О. П. *Право інтелектуальної власності у Російській Федерації*: Підруч. — М.: Теис, 1996. — 704 с.

Порівняльний аналіз права інтелектуальної власності і права власності з позиції господарського права доводить, що інтелектуальна власність і власність перебувають у процесі постійного розвитку й удосконалення. Майнові та особисті права між собою взаємопов'язані та створюють сукупність прав інтелектуальної власності.

Сравнительный анализ права интеллектуальной собственности и права собственности с позиции хозяйственного права доказывает, что интеллектуальная собственность и собственность находятся в процессе постоянного развития и совершенствования. Имущественные и личные права между собой взаимосвязаны и создают совокупность прав интеллектуальной собственности.

Comparative analysis of intellectual property rights and property rights from the perspective of economic law shows that intellectual property and ownership in the process of continuous development and improvement. Property and personal rights are interrelated with each other and create a set of intellectual property rights.

Надійшла 25 липня 2013 р.